

ПБ27

274

527000367,316/317

COBISS

БАНДАН

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И КУЛТУРУ

ГОДИНА XXVIII

322-323

ЈАНУАР-ФЕБРУАР 1986.

Janez Pirnat: Roka

K posveti oblozjeni roki u Džurđevci studije iz leta 1500

О СИГНАЛИЗМУ

С књижевноисторијског становишта посматрано, сигнализам је — после зенитизма, надреализма и покрета социјалне литературе — следећи нов и аутохтон литерарно-уметнички покрет у српској књижевности 20. века.

Било је, у раздобљу између два светска рата, и неких других „изама“ и познатих књижевно-авангардних смерова, као што су експресионизам и дадаизам, — од којих сигналисти признају извесне додирне тачке с дадаизмом, — и наспрам свих њих сигнализам стоји такође препознатљив и самосталан. Било је, затим, након ослобођења, после 1945. године, исто тако извесних настојања да се окупе, да се формирају неке књижевне групе и оријентације, као што је 1956. био краткотрајни неосимболизам, или, неколико година доцније, фолклорна сеоска лирска наива, — али је тек сигнализам, од средине шездесетих година, био права авангардна појава која је, на стваралачки начин, успоставила континуитет с међуратним авангардно-експерименталним уметничким истраживањима и тежњама.

Истовремено, сигнализам се у савременој српској и југословенској књижевности и култури потврђује као једна изразита модерна димензија и као апартна уметничка форма и производња. Без њега, све би, вероватно, било друкчије и ко зна колико оскудније.

Сигнализам је данас не само наша домаћа културна чињеница и групација него и међународна, са интернационалном репутацијом и контактима, што је и природно: нова уметност је сва у прожимањима, без међа и ограничења. Без обзира на још увек прилично конзервативан, једностран и традиционалан однос наше средине и наших стваралаца према књижевно-уметничким феноменима, као и не ретко још и потцењивачко-игнорантски, снисходљив став према свему новом, сигнализам наставља да помера оквири и навике уметничког мишљења и праксе, не само у смислу „револуционисања форме“ или отпора постојећем културно-социјалном стању ствари, — како у својим прегледима и теоријама авангарде таква становишта дефинишу Марио де Микели, П. Биргер и Микулаш Бакош (у приручнику „Slovník literární teorie“, 1977, који је уредио истакнути савремени чешки критичар и теоретичар књижевности Штјепан Влашин), — него, пре свега, једним дубљим и свестраним радом без сувишних спољних оптерећења.

(...) Једна од важних особености сигнализма је у томе што је он свој простор освајао поступно, у етапама испуњеним, скоро увек, новим открићима и новим садржајима а не жестоким и необузданим изливима на сцени равнодушне или нетрпељиве књижевне јавности. Зато сигнализам није остао само тренутни експеримент, цвет једног помодног дана, пролазна сензација једне бурне уметничке сезоне, већ је постојани напор који се

стално разграђивао, језик у експанзији разноврсних језика у стремљењу за што обухватнијом комуникацијом уметничких (естетских) проналазака, вредности и значења. Уз то је сигнализам, унеколико, и нови тип модерности: то је модерност која не ужива надмено у својој сопственој слави, изузетности или привилегији него проверава увек шта би још могло да се нађе ново и духовно свеже иза граница уобичајених, постојећих људских стваралачких и технолошких могућности.

Милош И. Бандић

* — * — *

Од феноменолошке поезије започео је кризни момент који је достигао врхунац у алеаторној поезији. Према томе, није се више радило о допирању до тајне (чак ни преко језичког обликовања, научног стила). Основни задатак и проблем постала је демистификација традиционалне поезије која је и даље цветала и поред промена до којих је долазило у процесу сазнања и свакодневне свести, с претензијама говорења у име нечега, дефинисања, вештачког камуфлирања и реторичког наглашавања. (...) Стохастичка поезија, ма колико се бранила од замерки да је у вези са дадаизмом — иако је проистицала из математичких радњи и стајала у сенци рачунара — одлучујући се на борбу са још увек постојећом конвенционалном, егзистенцијалном и симболистичком уметношћу почела је понављати гестове прве авангарде. То је било неизбежно. Понављала је, али је у исти мах за та понављања сакупљала материјал других масовних медија. Потрошачко друштво око половине XX века није се могло поредити с новинама комуникационе технике првих деценија нашег века. Тада су кубисти, футуристи, дадаисти и надреалисти били фасцинирани филмом и слањем сигнала помоћу бежичних апарата. Желели су да знају све и одједном. Свет је постајао сувише мали, почели су напрезати слух и широм отварати очи. Трансибирска пруга је вртоглавом брзином пресецала мимоилазећи успут тајанствене пејзаже и људе који говоре другачијим језицима. Тако је оспорена дотадашња уметност лиризације, јер се такође желело да информисе, открива, филмски снима све без реда и система. Откривено је више стварности. Тодоровићева генерација је затрпавана информацијама, отворена према свету, схватала је дубља значења, а да не говоримо о томе да је видела оно о чему нису ни сањали пре пола века. У стохастичкој поезији, честитој кћери дадаизма више се није оспоравала ни европска традиција, ни морално-обичајне вредности, ни грађанско задовољство и ситост освојених позиција. Нападнут је језик. Естетске норме, тј. начин

2392110

преношења информација и представљања личних, појединачних проблема. Компјутер је помогао да се у другом светлу сагледају могућности језика.

Јулијан Корнхаузер

* — * — *

С те стране можемо рећи да су неизмерни доприноси сигнализма сталном ширењу поетских простора у српској поезији. Склони смо чак да устврдимо нешто што у овом тренутку може зазвучати и јеретички, нешто с чиме ће се будући истраживачи свакако суочити: револуција коју је сигнализам извршио у песничком језику, у поезији уопште, крајем шездесетих и почетком седамдесетих година, по свом естетском набоју, дубља је и значајнија од онога што се у нашој поезији дешавало педесетих година. По свом превратничком дејству сигналистичка револуција се може мерити једино са улогом историјске авангарде у нашој књижевности почетком двадесетих година. Радикалном теоријом и праксом сигнализма битно је измењен естетски код српске књижевности и уметности.

У том смислу о сигнализму можемо говорити као о правој авангарди „у послератном српском песништву“ која је „у знатној мери оштрије постављала питање односа према традицији“. Сигнализам је, између осталог, потражио одговор и на једно од основних питања до које границе је језик спреман на нове мутације, колико се кошуљица с њега може скинути? Употребивши у својим истраживањима и компјутере, сигналисти су открили низ нових песничких поступака након чега је уследила права експлозија креативности. Многи српски песници — мање склони истраживачким напорима, неизвесним авантурама духа и ризику који са собом носи експеримент, него сигналисти — преузели су неке од ових стваралачких поступака, преко ноћи променивши свој песнички „имиџ“. Тако сигнализам није означио крај поезије, њену смрт, како су поједини критичари злослутно предвиђали. Напротив, он је новом песничком праксом, деструкцијом традиционалних вредности, перманентним ширењем простора литерарног искуства, откривањем нових могућности језика, препородио и обновио нашу поезију.

Миливоје Павловић

Остоја Кисић

ID = 28965644

КОСМОГОНИЈА СИГНАЛИЗМА

(Рад у језику)

У другом певању поеме **Путовање у Звездалију**, на почетку, читалац се информисе да је путовање почело „са свим својим насладама и својим пошљедком“; истовремено истичу се називи пространства у Млечном путу, и ван њега, која ће путник да обиђе, са том разликом што се небеска тела, сазвезђа и маглине називају свемирским морима. На пример, звезде Сиријусу даје се назив море Сиријуса, сазвезђу Скорпиона море Скорпиона, а галаксији Андромеде море Андромеде. Ови примери, ипак, указују на разлике поезије и науке. Сва набрајања галактичких тела су резултат научне литературе, а њихово идентификовање са морем резултат су песничке интервенције. Ту се показује да песник иде са научним резултатима потпуно слободно као сејач жита што се креће по пољу, или као што су се научници кретали по литератури из које је израстала оригинална научна спознаја. Веза науке и поезије је у отварању међузависности при чему се искључује слепо сервирање научних података с једне стране, или гола интерпретација поезије од стране научника. Само дубоки, вишеструко међусобно зависни захвати пружиће очекиване резултате. До тих спознаја Тодоровић је дошао већ у **Првом манифесту сигнализма**, после чега се резултати осећају, као што видимо, у ова два анализирана дела.

Не може се улазити у огромност свих иновација практично примењених после **Првог манифеста**, јер би нас то водило у претерану детаљизацију једног антитрадиционалистичког система поезије коме до сада нису дате ни основне контуре. Сама та поезија у Тодоровићевом случају улазила је у односе када су се морале подноси-

ти жртве и заустављати на путевима ка модернизацији. Чак и то заустављање, коме боље одговара реч кочење, пролази кроз песничку транскрипцију као податак о развоју сопствене песничке личности. Звездар је у наведеном одељку **Путовања** изузетно комплексна појава Тодоровићеве стваралачке структуре, и он је дефинисан следећим стиховима:

А ми очишћени од механичких примеса
љубави, свесни својих злочинастава
пред жртвеницима, пред свештеним лицима
што нам напастоваху жене на олтарима
по којима се потом помокрисмо
молећи јутарње сунце
Ми звездари и звездознаници, гатари и врачари
сабијачи течног ваздуха, произвођачи водоника
за ватромете звезда падалица
електричних лукова, умножака муња
Руковаоци сложених апарата
ректификационих колона
Ми сневачи, ловци дефиниција, вешти читачи
најзамршенијих знакова Кабале
чувари зачараних огњева, лечници згаслих речи
Ми опсенари, руководиоци творница
за производњу пустињског песка
мнемотехничари са језицима испраним
у раствору натријум-хидроксида
краљеви и песници
Стајасмо пред лицем својим изгнаничким
као пред лицем смрти

Цео овај одељак обухвата опис места и улоге песника, његове свеукупности и строгости према самоме себи. Такође, један део наведеног фрагмента указује на процес рада у области. Звездар (звездонанац, гатар, врачар, краљ

